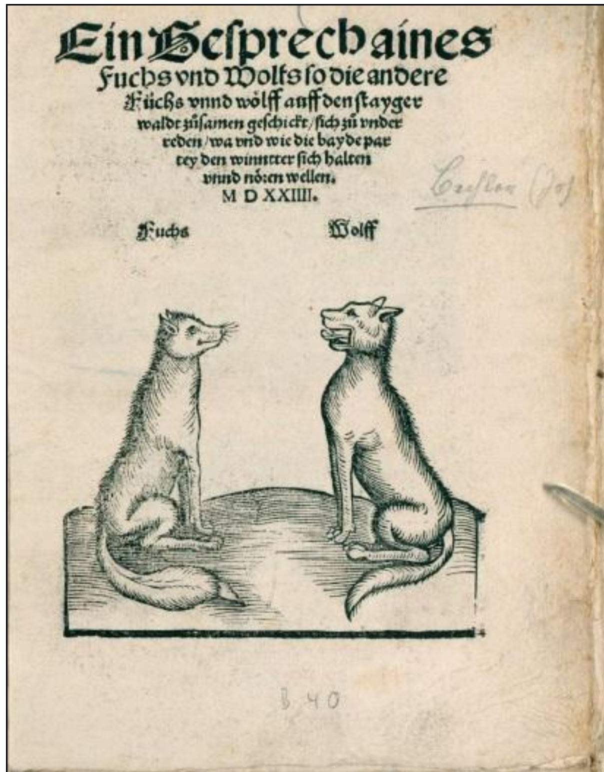

Ein Gesprech aines
Fuchs vnd Wolfs so die andere
Füchs vnnd wölff auff den stayger
waldt zůsamen geschickt / sich zů vnder
reden / wa vnd wie die bayde par
tey den winntter sich halten
vnnd nözen wellen.
M D XXIIII.

HANS BECHLER

EIN GESPRECH AINES FUCHS UND WOLFS SO DIE ANDERE FÜCHS UNND WÖLFF AUFF DEN STAYGER WALDT ZÜSAMEN GESCHICKT / SICH ZÜ UNDER REDEN / WA UND WIE DIE BAYDE PARTEY DEN WINNTTER SICH HALTEN UNND NÖZEN WELLEN.

EEN GESPREK TUSSEN EEN VOS EN EEN WOLF, DIE DE ANDERE VOSSEN EN WOLVEN IN HET STEIGERWOUD BIJEEN HEBBEN GEBRACHT, OM TE BESPREKEN WAAR EN HOE DE BEIDE PARTIJEN DE WINTER KUNNEN DOORSTAAN EN BENUTTEN.

1 5 2 4

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

25 juni 2016

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

1524, Augsburg

http://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A12-bsb00021994-7

INLEIDING VAN DE VERTALER

De titel van dit prachtige werkje doet vermoeden, dat wij hier te maken hebben met een aandoenlijk sprookje. Namelijk over twee dieren in het wild, die de moeilijke winterperiode moeten zien door te komen, en met elkaar overleggen hoe zij dat het beste kunnen aanpakken.

In werkelijkheid is het een soort sleutelroman, die meteen al zijn geheim prijsgeeft, aangezien de auteur reeds in zijn Voorwoord uitlegt wie met de hoofdpersonen bedoeld zijn. Ook worden verderop in het verhaal de slachtoffers van de vos en de wolf met name genoemd. Zo vraagt de vos op een gegeven moment: "Wie en wat zijn deze burgers en boeren?" De wolf antwoordt dan: "De hoge Zwaben en Augsburgers." Veel te raden blijft er dus niet over.

Centraal staan de edelen die zich schaarden rond Franz von Syckingen, 1481-1523; een vooraanstaand Duits ridder, kleurrijk hoofd van het ridderschap in twee Duitse gebiedsdelen, leider van de Ridderoorlog, beschermer van de Reformatie. Hij had het met tal van Duitse steden aan de stok.

Von Syckingen lijkt de spreekwoordelijke olifant in een porceleinkast. Hij raakte gebiologeerd door de Reformisten en bood zelfs asiel aan Luther aan. Hij was er een voorstander van, dat de Kerk en het rijk meer gescheiden waren, en was van mening dat bepaalde wetgeving in het nadeel van de boeren en lagere adel was.

Dit werd keizer Maximiliaan I te gortig, die hem in de ban deed. De opportunist Von Syckingen trad daarop in Franse dienst, en begon van daaruit steden in Frankrijk aan te vallen (Metz bijvoorbeeld). In een later stadium werd hij door Maxi-

miliaan weer in zijn gelederen opgenomen, mogelijk opdat laatstgenoemde hem zodoende onder controle kon houden.

De wolven, zo blijkt uit het Voorwoord van de auteur, zijn degenen in het tegenkamp. Beide partijen hebben in feite schade geleden. Omdat Von Syckingen optrad als beschermheer van de Reformisten, boetten de tegenstanders hiervan, de wolven, aan belang in. Maar Von Sykingens ridders raakten uiteindelijk bankroet en hijzelf stierf in Landstuhl, nadat hij tijdens een belegering van zijn kasteel, Nanstein, gewond was geraakt.

Behalve van de vos en de wolf, is in het begin van het verhaal sprake van een valk, die hoog in een boom zit. Ik durf hier wel de relatie te leggen met genoemde keizer Maximiliaan I. De valk duidt mijns inziens op zijn persoon, en op de burcht gelegen bij St. Wolfgang in het Wolfgangland bij de Abersee in Oostenrijk. Daarvan is bekend dat Maximiliaan er zo van onder de indruk was, dat hij daar begraven wilde worden.

Het duurt nogal even, voordat de vos en de wolf ter zake komen. Eerst gaan zij in op hun avonturen en hoe zij links en rechts van alles hebben opgevreten aan mensen, karren, paarden en wat dies meer zij; met huid en haar dus. Daarbij stelt doorgaans de vos de vragen, en geeft de wolf antwoord. Uiteindelijk beseffen zij, dat zij dit alles moeten laten rusten en over hun plannen moeten spreken.

Wij zijn dan al bij het eind van het werk aangekomen. Daar mondt het uit in een onduidelijke weergave van de gebieden waar zij samen, met zo weinig mogelijk gevaar voor lijf en leden, doorheen moeten trekken. De benamingen van deze streken zijn in de loop der tijd zo veranderd, dat ze niet alle meer te herleiden zijn.

Grammaticaal is het werkje op vele plekken zeer onduidelijk. Zinnen lopen niet goed en de interpunctie is gebrekkig. Een bekend verschijnsel in dit soort oude werken, toen het beroep van corrector nog niet was uitgevonden.

Gezien het sterfjaar van Von Syckingen, 1523, is de tekst vlak na zijn dood verschenen en wel in 1524.

Ruud Muschter

VOORWOORD

Mijn waarde lezer, gij treft in dit gespreksboekje vossen aan. Versta onder deze personages de adel die zich te Landau[1] aan Franz von Syckingen en zijn voornemen verplicht heeft, eensdeels daar schade van heeft ondervonden, eensdeels verjaagd[2] is, doch ik zou graag willen zeggen, het overgrote deel dat het gebraad gesmaakt heeft, de kop wederom uit de strop heeft getrokken, en zich niet meer over de vosserij wil ontfermen. En de persoon van de wolf zijn diegenen, die niet alleen zich aan Frans' handelen vergrepen hebben, doch eerder in het rijk - en meniglijk zonder aanspraak - verzwakt zijn, tot zij als terechte straf verjaagd zijn geworden. Dezen, die verdreven zijn, laten zich dus door hun gezanten[3] adviseren hoe zij de winter doorkomen en voedsel verkrijgen; derhalve is het eeniegelijke spitsboef[4] die het land bebouwt. Hierbij zij gewaarschuwd, dat deze vos en wolf niet vol zitten, want gevreesd moet worden dat de winter koud is. Daarom worden deze vos en wolf, omdat zij zo'n hongerige maag hebben, veel hongerig dan tot nu toe. Neem u goed in acht.

---

[1] Waar Von Syckingen 600 ridders bijeenriep.

[2] Vertaling onzeker. Het originele woord is nagenoeg onleesbaar: "û[?][?]agt", maar iets verderop komt het begrip "verjagtt" voor, dus de keuze is verdedigbaar.

[3] "botschaft".

[4] "bydermann".

Wilt gij oprecht[5] weten
hoe de winter zich laat benutten,
de adel verdreven is
in het afgelopen zomerseizoen
door vorsten en de bende van de bond[6],
die leze mij, dan vindt gij het ter plekke.

[5] “one geurd”, dus ook: ‘zonder gevaar’.
[6] “des bundtes rott”.

DE TEKST

vos: God groet u, mijn beste wolf.
wolf: Een zalig jaar, vos. Hoe komt het, dat ge zo dunbuikig door de struiken komt?
vos: Wellicht is het de schuld van het geluk.
wolf: Dat kan maar zo. Het heeft zich geheel van ons afgekeerd. Soms lacht het ons vriendelijk toe, maar nu toont het ons zijn achterwerk. Zo zal en moet het wellicht zijn. Wie weet, of het ons toch nog zal gedenken. Geen moeder moet haar kind in de steek laten, want verandering vindt plaats in alle dingen.
vos: Ja, de verandering blijft echter dikwijls te lang uit, totdat de rok in lompen neerhangt. Is dan de winter koud, dan huivert men des te sterker. Hoe pakken wij de kwestie aan? Gij ziet, hoe het ons vergaat. Wij hebben hier een zeer kwade wind op bijna alle plekken. Het ongeluk wil ons de dans voorschrijven. Wee hem, die de rijen niet sluit.
wolf: Het is waar, hoe moeten wij het aanpakken. Wij zijn er wellicht toe geschapen[7], hoewel ik in het geheel niet van eten afzie. Want dikwijls komen de overwonnenen wederom tot bemoedigende mansheid. Dat hebt ge zelf dikwijls ervaren. En de afgelopen nacht heb ik ginds bij een heremiet[8] gelegen, met wie ik over ons voornemen wilde spreken. Hij is een vroom man, die niet bevreesd voor mij is, want hij is goed aan mij gewend. Hij zei aldus: “Beste wolf, ik vrees, dat gij het aldus van God verdiend hebt. Die stuurt u een dergelijke ellende toe, omdat Hij uw hart en schepper is. Hij mag met u doen, zoals het hem goeddunkt. Daarom moet gij het geduldig lijden.” Bovendien toonde hij mij veel spreuken[9] in een oud boek, dat hij de Heilige Schrift en een zedelijke leer noemde. Ik sla echter geen acht op hem, want ik was niet aan hem gewend. Ik dacht altijd dat hij veel liever schapen, herten en lammeren had gegeten.

---

[7] Onduidelijk.
[8] “waldtbrůder”.
[9] “geschwetzts”.

vos: Het kan best de waarheid zijn dat wij het verdiend hebben, want op deze reis ben ik in het Kerthal ofwel de hal geweest, boven bij een edele valk. Die zat hoog in een den. Deze gaf mij een soortgelijke mening en hoe gij, wolven, en wij, vossen, de zaak veel te ver hebben doorgedreven en - meer dan het ons had betaamd - met leeuwen en adelaars, valken en haviken op het vrije veld op jacht zijn getrokken, en dat wij ons bij datgene wat wij eerlijk bij hen bejaagd[10] hebben, veel beter hebben gedragen. Aangezien wij echter achterbaks hebben weggevoerd wat wij zijn tegenkomen, zo worden wij op gelijke wijze aangepakt.
wolf: Wie kan echter de kunst en gewoonte nalaten?
vos: Dit zei ik ook tegen de valk, doch deze heeft mij geantwoord, dat men een kwade gewoonte moet afleren. Daarop zei ik, dat mijn begrip nimmer anders was geweest, dan dat wij goed hebben gehandeld. Daarop antwoordde mij de valk, dat ik thans wijs moet worden met mijn schade.
wolf: Onze kunst was er al aangegaan wanneer wij het niet zo vaak gedaan zouden hebben.
vos: Hoe hebben wij[11] dan te veel gedaan? Zeg mij liever, hoe wij in deze perikelen[12] terecht zijn gekomen. Want ik ben daarom vanwege mijn gezellen hier gekomen, naar u toe, opdat wij als de verstandigsten van beide partijen met elkander overleggen hoe wij door de winter heen komen, zoals gij het ons verheldert en beschrijft.
wolf: Ten eerste vraagt gij, hoe wij te veel hebben gedaan en in deze perikelen terecht zijn gekomen. Ik zeg, dat gij zeer goed weet hoe wij wolven, die door onze ouders van jeugd af aan in alle moedwil zijn opgevoed,

[10] “gepfnayschtt”. Onduidelijk. In feite de jachthond voeden met het bloed en de hersenen van het wild. Scherp maken, dus. Ik vermoed ook een verband met ‘naschen’: ‘(af)snoepen’.
[11] “wir im”. Het ‘im’ is in deze context onduidelijk. Vermoedelijk wordt ‘wijzelf’ bedoeld.
[12] “unnradt”, iets verderop weergegeven als ‘unradt’.

nooit hebben bedekt[13] of wij vriend of vijand aangrijpen. Vanuit een dergelijke gewendheid aan wat iemand wordt voorgeschreven (ik moet er juridisch over spreken), wordt het gevecht gevoerd. En niemand wordt oprecht geacht, die zich aan een dergelijk binnenhalen en naar zich toetrekken niet wil onderwerpen. Want die noemden zij hageschelmen. Alles wat wij te velde zien, zou een door ons toegeëigende roof zijn, als zouden

von vns kamen. Fuchs Wie mocht jr die wägen/deschē
vnd wetzſchger freſſen/ſeind doch die wägen holtz/ vn̄ wol
beſchlagen/die deſchen foller eiſner ſperglein/ſo haben dye
wetzſchger groß eyße ring/mit den roſſen nimpt michs nyt
wunder/wan̄ man kumpt biß auff die füß/ laßt man das

wij hebben verlangd om het van de keizer te lenen. Bovendien wilden wij ons niet meer, zoals onze ouders, met ganzen, honden, schapen en zwijnen behelpen, doch wij hebben ten zoveelsten male de herten het veld te nauw gemaakt, menig voermanspaard, wagenriemen en tassen[14], de paarden van de kooplieden en de grote geldbuidels[15] opgevreten, die daarbij God zeer dankten dat zij er bij ons met het leven van afkwamen.
vos: Hoe zoudt gij de wagens, tassen[16] en geldbuidels[17] opvreten, want de wagens zijn toch van hout en goed beslagen; de tassen zitten vol ijzeren spijkertjes[18]. En zo hebben de geldbuidels grote ijzeren ringen. Met de paarden zou het mij

[13] "gewördt". Vertaling onzeker. Kent vele betekenissen. Mogelijk verwant aan 'gewähren', dat ook vele betekenissen kent.
[14] "daschen". Verderop wordt waarschijnlijk hetzelfde bedoeld met "deschē" en "deschen". Vertaling onzeker.
[15] "wetzschger". Ook bekend als 'wätschger'. Heeft diverse betekenissen.
[16] "deschē".
[17] "wetzschger".
[18] "sperglein", vermoedelijk van het Latijnse 'spicarium'.

niet verbazen wanneer men tot aan de voeten komt, en die laat liggen.
wolf: Dat is niet vreemd, noch een wonder. Het verschaft de hitte van onze magen. Want uit een dergelijke hitte heb ik dikwijls zelf een voerman te paard en wagen, en een marskramer met al zijn waar verteerd. Mij schaadt het niet wanneer de marskramer reeds een ganse ton[19] vol stenen, bekers of messen heeft. Daarbij heb ik nog geen enzian[20], noch triackers[21] nodig[22].
vos: Het is vreemd om te horen, doch ga verder.
wolf: Met een dergelijke vraatzucht en gezwelg van onze kant, hebben wij ons veel burgers en boeren tot vijand gemaakt. Die hebben zich nu allang tezamen verplicht, dat zij geen van ons die zij te pakken krijgen, in leven laten.
vos: Wie en wat zijn deze burgers en boeren?
wolf: De hoge Zwaben, zoals de Augsburgers[23], Olmers, Kempteners[24], Biberachers[25], Memmingers en de pesterigen[26] binnen de Neurenbergers en de hen omringende boeren. Dezen hebben daar naartoe diverse vorsten aangetrokken, en hun spitshoeden[27] en blatende gieren. De duivel hale hen allen, want

---

[19] “stübich”.
[20] Een geneeskrachtige brandenwijn.
[21] Hier zal ‘theriacam’, ofwel ‘treacle’, een suikerstroop, bedoeld zijn. Vergelijkbaar met ‘mithridatium’, ofwel ‘mithridate’, een uit 65 kruiden samengesteld, vermaard middeleeuws universeel geneesmiddel. In latere tijden ‘theriac’ genoemd. In het Duits komt het ook als ‘dreiacker’ voor. De wolf wil dus aangeven, dat hij de zwaarste kost kan verteren, zonder daarna op geneesmiddelen te moeten teruggrijpen.
[22] “Dorfft”, in de zin van ‘bedarf’.
[23] Augsburg is de hoofdstad van Zwaben.
[24] Gelegen ten zuidwesten van Zwaben, in Beieren. Thans heet het ‘Kampten im Allgäu’.
[25] Ook in het Zwabengebied.
[26] “neckere”. Vertaling onzeker.
[27] Vermoedelijk zijn mijters van kerkvorsten bedoeld.

aan al dezen is niet veel gelegen. Wij hadden overal nog ruimte genoeg om ons, net als tevoren, te voeden, tot de duivel en al zijn gezellen ons uiteindelijk in de Landauer haag[28] had samengebracht, en wel doordat gij, beste vos, ons aanbracht.
vos: Alle duivels die daar leven en zweven, voeren deze haag met allen die ons daarin hebben bijeengeroepen, ijverig naar de afgrond van de hel, want velen van ons maakt dat tot arme knechten.
wolf: Nu weet gij wel wat wij in de genoemde haag besloten hebben en elkander beloofden.
vos: Ja, doch hoe hebben wij ons daaraan gehouden?
wolf: Zoals de haas op een leger[29].
vos: Ei, de duivel hale ze[30], die nog in de rozen zitten en hun kunst zo goed kunnen verhelen.
wolf: Welaan, wij zullen dat thans niet uitvechten, dat is waar. Uit diezelfde verdampte belofte weet ge, hoe wij een dappere vos tot hoofdman benoemen. Die moet thans ook - zoals wij met de voer- en kooplieden gedaan hebben, en hij met de Wormse, Frankfurtse en Maintze[31] boeren - van plan zijn, de keurvorsten aan te vallen en alle vorsten en boeren op te vreten. En dat alleen vos en wolf al het land regeren, daaraan hebben wij in alle ernst te veel gedaan; men zou dan nog lang met de voer- en kooplieden op de zijde van onze wolven zijn

---

[28] Zie de eerdere voetnoot over de 600 ridders die aldaar tezamen zijn geroepen.
[29] “bey ainẽ beucker”. Vertaling onzeker. Mogelijk wordt een ‘beuchel’ bedoeld: jagerstaal voor een kleine opgeworpen verhoging, ontstaan door de poten van een wegvluchtend hert. Een hazenleger is een kleine kuil, dus ik denk aan de overeenkomst met een licht opstaande rand.
[30] “Ey dz schend sy d teufel”. De Duitse uitdrukking luidt: ‘das dich der Teufel schent’.
[31] “Mentzischen”.

losgegaan[32], waardoor wij en zij in deze grote perikelen zijn gekomen.
vos: Hahaha, hé. Ik moet bij God over onze eigen dwaasheid lachen, want wij hebben zelf gedaan alsof wij een eigen, nieuw recht wilden opstellen. Potverdrie[33], wanneer het ons zo was verlopen, dan zouden schapen, ganzen, hoenen, zeugen, paarden, kalveren, koeien, boeren en vorsten duur zijn geworden. Maar dan waren er veel harten geweest, want elk van ons had zelf graag willen regeren.
wolf: Het is de waarheid, dat moet ik zelf erkennen, en ons is recht geschied. Want een kwade aanslag heeft een kwaad verloop; een kwaad verloop een oneindig einde. Zo vergaat het ook ons.
vos: Welaan, ga verder.
wolf: Gij weet ook wel, hoe wij aanvankelijk begonnen met in het land van Trier zo nu en dan rond te bazuinen. Hoe meent ge, dat de paltsgraaf het zou hebben gedaan. Wij wilden goede kaas[34] en daarenboven pels[35] verkregen hebben. Doch de duivel heeft ze in het spel gebracht. Derhalve moeten wij thans alles ontgelden.
vos: Het is bij God waar. Deze heeft ons slechts de schade gedaan waarmede wij ons niet voorzien.
wolf: Daar evenwel de paltsgraaf in het spel is, en wij er zo glansloos achter kwamen, dat wij onze dieet[36] zonder spot niet meer konden nalaten, meenden wij, dat ons voornemen van hem

---

[32] "es wer dannoch lang mit den für uñ kaufleüten auf unser wölff seyten in hingangen". Onduidelijk.
[33] "Botz han". Bij 'botz' gaat het om een uitroep, maar de toevoeging 'han' is onduidelijk.
[34] "feist". Althans: 'feiste Käse' is kaas die van onafgeroomde melk wordt gemaakt.
[35] "Böltz". Verwant aan 'belz' en 'pelz'.
[36] "diatz". Vertaling onzeker.

moest uitgaan en daarom hebben wij de Palts en Hessen ook aangevallen.[37]
vos: Daarom hebben wij er ook een puinhoop van gemaakt. De duivel legge het ons weer uit.[38]
wolf: En wij wilden eerst ’s nachts Lützelstein[39] van onverwachte dingen kond doen[40].
vos: Het was ons echter te moeilijk. Wij wonnen[41] er niet veel bij.
wolf: Wij wonnen echter als leger aan alle zijden, want gij weet goed, hoe kort daarna een edele, goed afgerichte valk uit de Palts ons twee van de listigste en dapperste vossen ten bodem stiet, en dat dit aldaar van al ons ongeluk een zonderling voorteken was. Waren wij toen maar tezelfdertijd opgehouden.
vos: Ja, zij zijn mij nog onversaagd[42], want men heeft hen zowat wel in alle gaten en hoeken ervaren in Weisgau, de Hunsrück[43], Büchel, Frankrijk, Henegouwen, Lotharingen, Hessen, Wetterau[44], de Rijnstroom, Moezel en Main op en af, zodat ik zijns gelijke niet meer gezien heb. En ik moet zeggen, daar ons de schade is geschied, dat mij het hart wel half in de borst was gezonken.
wolf: Zo zit die valk thans in een goede streek[45], terwijl wij niet weten waar wij ’s nachts moeten blijven.

---

[37] Strekking hele zin onduidelijk.
[38] “der teüffel waschs uns widerausz”. ‘Auswaschen’ is ‘uitleggen’, ‘ophelderen’. Vertaling onzeker. Heeft meer betekenissen.
[39] Hier zal het graafschap Lützelstein in de Elzas bedoeld zijn.
[40] “hintragẽ”.
[41] “gewanẽ”. Vertaling onzeker.
[42] “sy dauren mich noch”. Vertaling onzeker. Mogelijk van ‘dauern’: ‘standhouden’. Heeft meer betekenissen. Mogelijk is bedoeld: ‘Ik heb er nog steeds last van’.
[43] Gebergte in Rijnland-Palts.
[44] Ligt feitelijk in Hessen.
[45] “in gů̊tter refyer”.

vos: Zouden wij tot de leeuwen en andere edele dieren behoord hebben, zoals hij, en onze ouders eveneens, zou ons dat ook niet zijn overkomen. Wij zijn echter te ver over de schreef gegaan.
wolf: Dat is bij God waar, doch wij dachten nimmer aan het resultaat, doch deden steeds meer, naar gelang de een hier, de ander daar iemand aanviel, en voerden dagelijks grote en dappere aanslagen uit. Wij wilden de wereld reformeren, doch het was ons niet bevolen.

Fuchs Wz hat vns nu in solche vnebenhait gefürt Wolf
hilff got wz fragstu allein vnser füllerey darauß wir einan
der raißdienst kundschafft/gesellschafft laisten vnnd alles
vermügen verhaissen so wir aber nüchtern werden/solchs
an nachtail nimer künden halten so haben wir es dañ wol

vos: wat heeft ons thans in deze oneffenheid gevoerd?
wolf: God helpe, wat vraagt ge daar? Slechts ons gezwelg op grond waarvan wij elkander krijgsdienst[46], klandizie en gezelschap hielden en alles vermochten te beloven. Toen wij echter nuchter werden, konden wij ons - tot ons nadeel - nimmer daaraan houden. Wij hebben het dus eigenlijk met het wijnglas bezegeld. Vervolgens geeft men ons het loon met buksen en lange lansen, zoals ons dan ook waarlijk geschiedde. De Palts, Trier en Hessen.[47] De oude vos te Nanstal doodgeschoten; de paltsgraaf nam zijn haag als lusthuis in; andere van onze goede plattelanden[48] en hagen werden verbrand; sommigen van de onzen werden gevangen, en zijn nog niet vrij. Wat ook de boeren van de Bond zich op een dergelijke wijze tegen met name ons wolven beijverd hebben, dat weet gij wel, en hoef ik u niet te vertellen. En waarlijk, ik ben bezorgd, dat ons ongeluk

[46] “raiszdienst”.
[47] De originele zinsstructuur loopt niet goed. Onduidelijk.
[48] “gewild”. Middelhoogduits. Heeft een tamelijk brede en soms tegengestelde betekenis: enerzijds onbetreden, maagdelijk landschap, en anderzijds toegankelijk, bebouwd landschap. Denk aan ‘velden’.

pas goed doorzet wanneer de vorsten zich met de boeren verenigd hebben, en daaruit een district[49] geworden is.

vos: Daar slaat de duivel toe en houdt allen vast die ons dat hebben aangeraden. Ei, waar zijn zij thans, dat zij trots martelaren schenden, deze raafachtige wolven uit Frankrijk, die ons een zo grote hulp toelachten. Zij hielden grote gesprekken, maar hebben zelf hun haag niet kunnen behouden. Ik schijt diegene in zijn wolfachtige muil, die iemand aldus een berg beloofde en hem er niet een steen van kon aanreiken.

wolf: Mijn beste, wees niet vertoornd. Dat helpt nooit. De ware helden[50] hebben zich geschikt en hun hagen behouden. Slechts de armen hebben verloren. Die moeten alom (hetgeen een spreekwoord is) onder liggen.

vos: Waarachtig[51], hoe komt het toch dat dergelijke werkelijk schuldigen er vrij van afkomen, en alleen de armen de tol[52] moeten betalen?

wolf: Wat een vraag. Weet gij niet, hoe de boeren van de Bond in het land stampei hebben gemaakt[53], toen hun de drie vorsten de weg hadden bereid, wolven en vossen in hoeken en gaten gevangen hadden, de hagen verbrand en zij allen dermate geschrokken waren, dat nergens zich iemand meer wilde roeren?

vos: Hahaha, hé, thans bedoelt gij mij. Ik moet erom lachen, dat de serieuze wolf uit de Teutenburger haag voor het vosje Von Syckingen zijn Eberberger holen zo dapper bewaakt en zijn

[49] “zech”. Een oude benaming voor een district. Dit woord heeft vele betekenissen, en lijkt even verderop (zie voetnoot aldaar) in een geheel andere betekenis te worden gebruikt.

[50] “recken”.

[51] “Botz veltin”. Zie de eerdere voetnoot betreffende ‘botz’. Vertaling onzeker. Het lijkt om een uitroep te gaan.

[52] “zech”.

[53] “sein umbgerumyert”.

huid wil redden van de vlegelweider[54] van Trier en het huidige Hessen, doch - toen hij de leeuw hoorde - blij was dat hij er heelhuids vanaf kon komen. Doch de duivel maakt hem de Paltsgraaf zo genadig, dat hij niet had gedacht dat genoemde wolf zijn dag[55] vriendschap had bewezen, dat hem Saint-Quirin naar zijn wolfse aard verbrand werd[56]. Hij heeft echter meer gered dan zijn huid en het is hem vergund geweest, dat hij weg kon komen.

wolf: Ik ben ook een wolf en moet niettemin voor hem vluchten.[57] Hij heeft dus zijn levensdagen geen enkel fatsoenlijk ding begaan. Wij moeten ons (zo wij een goede zaak hebben) veel meer voor hem, dan voor de Bocksberger wolf schamen, hoewel hij van de Paltsgraaf een gans huis en een klein dorp heeft opgevreten, en hem dan nog lang heeft gered[58] en gevoed[59].

vos: De duivel bezegene het hem. Deze schurken doen dat vaak, dat een geheel huis het moet ontgelden. Doch verder, wat hebben de boeren van de Bond gedaan waardoor de werkelijk schuldigen er vandoor zijn en de armen in de jus blijven?

wolf: Ten eerste, hebben zij de wolven aangeroepen. Die hebben degene die zijn haag wilde behouden, voor hen moeten uitbraken, waarin de boeren gezocht[60] hebben. Die het verteerd heeft, is er goed vanaf gekomen, doch de armen die niet hebben willen braken, van hen hebben zij de haag verbrand en verwoest. Toen heeft menigeen die zich zorgen maakte om zijn haag, gebraakt. O God, wanneer men hem recht in de maag had gekeken, dan was ie er niet zo slecht vanaf gekomen.

---

[54] “fladen weyher”. Eerste woord is niet goed leesbaar. Vertaling onzeker.

[55] “seynn tag”. Onduidelijk.

[56] “das in sant Quirin verbreñ in sein wülfisch art hinein”. Onduidelijk.

[57] De zin gaat verder met: “dz in bochs leiden schend”. Onduidelijk.

[58] “gefrist”. Onduidelijk.

[59] “getzogen”. Idem.

[60] “gesůcht”. Onduidelijk

vos: Dat wilde de duivel. Ei, waarom hebben de anderen niet eveneens gebraakt?
wolf: Ei, die zijn te vroom geweest, en zijn bang geweest dat het braken tot het hart doorbreekt. Wanneer iemand echter gewend is aan zo'n stoot, kan hij daarna gemakkelijker braken. Zo weet ik nog, dat ik bij een oude Bourgondische wolf was, die braakte. Ik moest de boeren tonen, hoe hij nog veel onverteerde boeren, kooplieden en ook sommigen van de adel nog in zich had zitten. Het recept van de boeren is voor hem te zwak geweest. Ik ken een recept. Wanneer ze hem dat hadden ingegeven, had het hem goed leren braken.
vos: Wat is dat dan?

ist das selbig. Wolff. dises. Recipe ain strick / bind dē schalck die hend rückling daran / streck in über ain stadel layttern henck im ain zenntner stain an die fyeß / vnd thů den stryck offt waydlich klopffen / so thůt sich die böse matery recht zům munnd auß purgiern. Fuchs. Der teüffel

wolf: Dit recept is een strik. Bind daaraan de schalk met zijn beide handen op zijn rug vast. Strek hem over een ladder van een schuur, hang hem in een zware steen[61] aan zijn voeten op, en strijk hem en beklop hem breed. Dan zal de kwade stof goed uit zijn mond purgeren.
vos: De duivel heeft uw artsenij nodig.
wolf: Nu, deze was vergeleken met de oude wolf het gezondste, want hij heeft nogal wat edele valken, als waren zij van zijn natuur, wat de boeren ook aangegeven[62], belogen. Had hij het voorzegde recept maar ingenomen. Ik weet dat hij dan zo veel met zijn gebraak te stellen had gehad, dat hij zijn nijd en die van alle andere vrome mannen was vergeten. Ik wil het echter thans laten rusten. Want dit moet ik u ook zeggen, dat er nog veel raven zijn, die ooit ons bij de drift behulpzaam waren,

---

[61] "zenntner stain". Het steendragen was een oude strafvorm.
[62] "vor den bauren auch angeben". Vertaling onzeker.

opdat ook hun nesten door de roof gespijzigd werden, opnemend wat wij lieten liggen. Dezen zijn thans de dienaren van de vorsten en boeren, vliegen met hen mede, en geven alle hagen en gaten aan. Zouden zij bij de boeren braken, dan zouden zij nog bij menigeen een zeldzame specerij vinden die in de grond wordt uitgerukt.
vos: Het zal te lang worden. We moeten het laten rusten, en de zaak aanvatten waarom wij hier zijn, zoals waar wij in de winter liggen en verblijven. Geef thans raad, mijn beste wolf.
wolf: Ik heb deze zomer in menige merkwaardige herberg gelegen, waar ik uit ben gekomen. Eén zei, dat het hem verboden was mij onder te brengen. Een tweede vreesde, dat hij met mij zijn ongeluk tegemoet zou gaan. En al brengt de derde mij ook onder, dan zal hij mij toch snel zat zijn. En dat is mij zeer bij de uitgebraakten geschied, want thans vindt niemand het passend - zoals wanneer ik een stuk wild zou villen en thuis zou brengen - om mij toe te laten, want zij zijn bang voor het heden.
vos: Ach, ik heb zelf goed ervaren, dat het met de uitgebraakten verloren is. Ik vertrouw ook de meesten van hen niet. Ik vrees dat zij heimelijk de knechten van de boeren zijn en op ons gaan schieten.
wolf: Zo schendt hen de duivel. Velen van hen hebben de kwestie net zo doorgedreven als wijzelf. Maar wat denk je ervan, dat wij ons met de Maintzers zouden verenigen? Die zijn ons steeds gunstig geweest en zeer tegen de Palts en Hessen. Dat zij ons in de winter de Spessart[63] en Eisfeld[64], en ook de stegen van Metterau zouden gunnen, kon ons bij gelegenheid van nut zijn.
vos: Aan de Maintzers twijfel ik niet qua gunst. Doch zij zijn ook in de Bond, anders hadden de leeuwen hen reeds lang opgevreten. Weshalve zij zich nog sterk zorgen moeten maken.

[63] Duits gebergte.
[64] Stad in Thüringen.

Het kan er dan zeer heimelijk[65] aan toe gaan. Ik vrees, dat wanneer wij ons al dusdanig zouden wilden inspannen, deze leeuwen ons zo hevig zouden achtervolgen, dat wij het onderspit delven. Ik zou nog het meest zin hebben in de Arenbergse[66] streek. Daar zouden wij de spitshoed van Trier kunnen beroven.

wolf: In de Arenbergse streek zal het er breed[67] aan toe gaan. Wij zullen veel vastendagen hebben, want de dagreizen zijn zeer ver. Ook doen de leeuwen de spitshoed niet ontkomen[68]. Zwitserland is mij ook niet slecht bevallen.

vos: Daar zouden wij onze vijanden in het geheel geen schade kunnen toebrengen. Men was ook voorheen wolven en vossen in Zwitserland geheel vijandig. Geen van ons dorst zich daar goed te roeren. Omdat wij geld hadden, en niet langer, liet men ons daar blijven. Ik ken ook de Zwitsers goed. Zij kunnen geld nemen en verraden, of iemand uit het land laten verjagen, hetgeen zij verscheidene jaren ook met degenen uit Wittenberg gedaan hebben. Want wie bij hen niet meetelt, hoeft geen gunst te verwachten.

wolf: Zo moeten wij ons in Bohemen[69] voor de strijd gereedmaken[70].

vos: Ik vrees dat het woud ons zal zijn afgesneden[71]. Het zou anders heel goed zijn om ons van daaruit naar de Palts te wurmen. Zo hoor ik waarlijk, dat de vorsten en bonden een

---

65 “heimlich”. Ook: ‘tam’. Vertaling onzeker. Heeft vele betekenissen.

66 Arenberg is zowel een hertogdom, als een stad en het hoogste gedeelte van het Ahrgebergte.

67 “spred”. Vertaling onzeker. Mogelijk is er verband met het Oud- en Middelhoogduitse ‘spreidan’: ‘zich uitstrekken’.

68 “lassen”. Vertaling onzeker. Heeft vele betekenissen.

69 “behem”.

70 “schwentzen”. Vertaling onzeker. Heeft vele betekenissen. Ook: ‘rondfladderen’.

71 “der waldt sey uns verhawen”.

overeenkomst[72] met de koning hebben gemaakt. Komen wij daar binnen, dan zal men ons pas goed te pakken nemen[73].
wolf: God erbarme, dat wij zo in de perikelen komen. Welnu, beste vos, toon uw listige inborst, en geef vooral uw beste raad hoe wij de winter doorkomen.
vos: Voordat ik hier naartoe trok, heb ik met mijn metgezellen beraad gehouden en aldaar gevonden. Doch te hopen dat ons thans een beter voorstel van uw wolven invalt, is totaal nutteloos. Alles is verloren, want zoals men ons ervaart, zijn wij de haag des doods en zouden wij alles verbrand en verwoest hebben. Vandaar moeten wij er maar het beste van denken, en

wie wir den wintter bleiben. Fuchs Ee ich hieheer zoch
hab ich mit meinen gesellen radt gehaltten vnd darynn be-
funden/doch auff eür der wölffe bessern/das vns nu meer
hauffet einzůfallen gar vnnutz ist vnnd alles verloren/denn
wie man vns erfert sein wir des todes heck/vnnd hölen al-

ik kan ook waarlijk niets beters bedenken. Laten wij ons bij alle landerijen[74] en landschappen opdelen en met niet meer dan drie bij elkander blijven; bij tijden twee, bij tijden slechts één, al naar gelang hetgeen wij voor ons hebben. Door struikgewas en hagen en landerijen[75] slaan wij er ijverig acht op, hoe de ondertoon der vorsten is. Tegen hen krijgen wij niets voor elkaar. En de boeren eren hen wellicht wederom.[76] Dan zouden

---

[72] “verstandt”.
[73] “unns erst recht gezwagen”.
[74] “strafftz”. Vermoedelijk worden landerijen in de zin van ‘Streifen’ bedoeld. Oorspronkelijk worden dit ook ‘Straszen’ genoemd. Even verderop wordt in een soortgelijk zinsverband een andere schrijfwijze gehanteerd. Het lijkt daar evenwel om hetzelfde te gaan.
[75] “strayffen”.
[76] “und der pauren vileicht her sy eren”. Vertaling onzeker, mede vanwege de genitivus bij ‘pauren’, en juist ook omdat de naamvallen in dit werk niet altijd strikt gehanteerd zijn.

wij in de winter in Saksen en Meissen niet leeglopen, want hier doorheen gebeurt er wellicht veel tegen Neurenberg vanuit Polen, Pruisen, van Lübeck en de Schleife[77]. En wij hebben daarin ook niet zo'n kwade wind leren kennen, en lieden gekregen die ons daartoe helpen. Wat zich dan daar en verder nog in alle oorden aan ons aanbiedt, vreten wij allemaal op en nemen het mee, opdat wij niet van de honger sterven. Het schaadt niet of er bij tijd en wijle eentje neerligt. Het is beter om gevuld dood te zijn, dan hongerig te leven. Het gaat om de maag[78] en de huid. Iedere boer zal toch al de pels[79] van een wolf of een vossenjas dragen, alsof ze edel waren geworden. Doch het noemenswaardige vel staat u, wolf, verschoten. Daar moeten u en ik thans geheel van afzien. Zo zijn er Knäblinskreutz, de Bubenbaum[80] die Hochscheiner Steig en het Weinszhenner Woud[81] in Franken, en ook de Hauszmar bij Bamberg, het Erlanger Woud. Voor het darmvet[82] het Herdtfeldt en op Hauser Steig bij de Schenkenstein[83], de Knüdtlinger Steig en alle Zuckmantels[84], want daar zal men streng op ons zijn daarbuiten[85]. En voor zulke velsteden moeten

---

77 "Schlefyng". Vertaling onzeker.
78 "belg". In het Oudhoogduits: 'balg'. Denk ook aan 'belly'.
79 "böltz".
80 Zou in de buurt van Knittlingen kunnen liggen, Oberamts Maulbronn. De gehele passage is onduidelijk. De genoemde streken zijn merendeels niet terug te vinden. De zin is grammaticaal niet goed gemarkeerd. Bovendien lijken er eigennamen te worden gebruikt zonder hoofdletters, met uitzondering van Bamberg. De interpunctie is gebrekkig. Opvallend is, dat in het origineel de gehele passage door iemand werd onderstreept. Overigens gebeurde dat ook bij enkele andere passages.
81 "hardt".
82 "rysz".
83 "schenckenstain". Mogelijk is de Burg Schenkenstein bedoeld, bij Baden-Württemberg.
84 Zuckmantel, stad in Silesië.
85 "daussen". Onduidelijk. De zin mist een werkwoord.

wij onbekende oorden waar nog niet geveld is, innemen en iedere struik onze haag laten zijn. Aldus kunnen wij tijd en raad verkrijgen.
wolf: Dat bevalt mij waarlijk ook goed, en ik wil erbij blijven om zulks aan mijn gezellen te verkondigen en hen met ernst te vermanen dat zij dit ijverig nakomen tot het midden van de vastentijd. Daarna zullen wij hier wederom samenkomen, en wederom beraadslagen over wat ons verder te doen staat.
vos: Het zal geschieden. Zo zullen wij het deze winter proberen. Komt tijd, komt raad. Wanneer het op den duur geen goed doet, moeten wij wederom diensten en goede wil betonen jegens de adelaars en leeuwen. Dat heeft de valk in het Kocherthal[86] mij geleerd. Misschien verlenen zij ons wel gratie en maken zij ons weer goed scherp[87].
wolf: Eensdeels zou dat wel kunnen geschieden. Maar veel zullen zij ons wel nimmer vertrouwen.
vos: Ei, mettertijd vergeet men veel. Ik heb dat soort dingen vaker gezien en ben niet oud. Het komt vaak wanneer men iemand nodig heeft. Men neemt hem van de galg af. Wij hebben ook nog helemaal niets gestolen, en willen slechts goed aanvallen[88], opdat wij ons langer kunnen vullen. Wanneer wij dan weer op goede voet komen te staan met de adelaars en leeuwen, hoeven wij ons nooit meer zorgen te maken over de boeren. Ga daarom heen, mijn beste wolf. Het geluk zij aan onze zijde. Gij zult wellicht vannacht[89] wederom bij uw woud-broeders verblijven.
wolf: Een zalig jaar; ik kan mijn broeder niet verbeteren.

---

86 Eerder “Kerthal” genoemd.
87 “pfnaischssen”. Zie eerdere voetnoot.
8888 “wollen gůt / gewuñen / dz”. Onduidelijk. De interpunctie is gebrekkig. Mogelijk gaat het om ‘gewunden’, met als basis ‘winden’. Heeft vele betekenissen, waaronder: ‘inspanning leveren’, ‘strijd leveren’. Vertaling onzeker.
89 “heyndt”. Vermoedelijk het huidige ‘heint’, ofwel het vroegere ‘heinacht’: ‘deze nacht’.

vos: Lees[90] vannacht[91] liever wat uit zijn boek[92]. Hij heeft gelijk. Ik ga mij verderop in het dichtstbijzijnde gehucht[93] achter een schuur drukken. Als mij morgen dan misschien een haan voor de voeten komt, kan ik die aanbijten.
wolf: Welaan, beste vos, laat het je goed smaken.

Verdicht door Hans Bechler
uit Scholbrunn.

---

[90] "heisz", vermoedelijk van 'heiszen': 'aansporen'.
[91] "heindt". Hier dus een andere schrijfwijze.
[92] De bijbel, die de wolf van de heremiet had gekregen.
[93] "weyller", thans: 'weiler'. Een oude landseenheid.